

УДК 37.013.3.018(477)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5\(224\)-5-12](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224)-5-12)

ГОЛОВЧЕНКО МАРИНА ВІКТОРІВНА,

молодша наукова співробітниця відділу змісту і технологій педагогічної освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, Україна

Maryna Golovchenko,

Junior Researcher at the Department of the Content and Technologies of Pedagogical Education, Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: marinatop101@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-8459-9917>

НЕФОРМАЛЬНА МЕДІАОСВІТА ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

А Акцентується увага на розвитку медіаосвіти вчителів в умовах неформальної освіти. Доводиться, що підготовка педагогів до медіаосвітньої діяльності різноманітна за змістом, формами, засобами і методами навчання. Узагальнено цінні практики неформальної медіаосвіти педагогів в Україні за часів незалежності, що свідчить про спрямованість менеджерів закладів освіти, громадських організацій на розвиток професійності вчителів, опанування інноваційними ресурсами для вдосконалення викладацької майстерності, методичної, проєктувальної та інших компетентностей для якісного викладання фахових дисциплін у закладах загальної середньої освіти. Автором розглянуто курси, тренінги та платформи як форми оволодіння педагогами знаннями та практичними навичками з медіаграмотності. На основі аналізу навчальних програм визначено необхідність подальшої популяризації педагогічного досвіду у галузі медіаосвіти.

Ключові слова: медіаосвіта; медіакомпетентність педагога; медіаресурси; медіаосвітнє середовище; медіаграмотність; медіапедагогіка; медіакультура; інфомедійна грамотність

NON-FORMAL MEDIA EDUCATION OF TEACHERS IN UKRAINE: EXPERIENCE AND PROSPECTS

С This paper focuses on the development of media education for teachers within the context of non-formal education. It is argued that the preparation of educators for media-related educational activities is diverse in terms of content, formats, tools, and pedagogical methods. The paper summarizes valuable practices of non-formal media education for teachers in Ukraine since the country gained independence. These practices reflect the commitment of educational institution managers and civil society organisations to enhancing teachers' professionalism, mastering innovative resources, and improving their teaching proficiency, as well as methodological, project-based, and other competencies necessary for the effective delivery of subject-specific disciplines in general secondary education.

The author examines courses, training programmes, and digital platforms as key forms through which teachers acquire knowledge and practical skills in media literacy. Based on the analysis of relevant training programmes, the study highlights the need for further promotion and dissemination of pedagogical experience in the field of media education.

Keywords: media education; teacher media competence; media resources; media education environment; media literacy; media pedagogy; media culture; info-media literacy

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сучасний учитель має постійно професійно зростати для того, щоб бути цікавим учням, відповідати їхнім очікуванням, бути вмотивованим на неперервний професійний розвиток, самовдосконалення у професії. Адже учні нині мають можливість застосовувати найрізноманітніші джерела інформації для особистісного зростання, обізнаності в різних сферах. А тому вчитель – не є єдиним джерелом знань, що вимагає від нього пошуку напрямів для розвитку професійних компетентностей, професійної культури, майстерності, здатності до генерування інновацій.

Відповідно до цього вчителі мають проєктувати траєкторію професійного сходження шляхом використання потенціалу неформальної освіти, що уможливорює застосування інтерактивних форм, методів, технологій розвитку професійної компетентності, фахових якостей, які забезпечують успіх у педагогічній діяльності, наставництві, лідерстві в освіті. Конкретизуючи можливість застосування потенціалу неформальної освіти у контексті розвитку медіаосвітньої, цифрової компетентностей педагога, вважаємо, що вчитель має використовувати ресурси неформального навчання задля вдосконалення означених якостей.

На переконання О. Цогли, абсолютно очевидно, що сучасні медіа виконують не лише інформаційну функцію, а й виховну, здійснюючи вплив на формування світосприймання та позиції підростаючого покоління, тому вагомої актуальності набуває медіаосвіта педагогічної спільноти [19].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У працях сучасних науковців обґрунтовано методологічні засади медіаосвіти в Україні (Т. Іванова, М. Вовк, Л. Найдьонова, О. Семенов, О. Цогла та ін.). Пріоритети розвитку неформальної медіаосвіти вчителя визначили К. Левківський, О. Баришполець, В. Даниленко, О. Клокар, М. Запорожченко, В. Шуляр та ін.

Теоретичні й практичні аспекти розвитку медіаосвіти окреслили В. Іванов, І. Зязюн, О. Волошенко, В. Різун та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас на дослідницьку увагу заслуговує проблема розвитку критичного мислення вчителів, оцінювання медіатекстів в умовах війни, безпечного застосування можливостей штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі. Зокрема, у сфері неформальної медіаосвіти вчителів актуалізувалося питання потреби навчити вчителів критично ставитися до відповідних медіаресурсів і вчити учнів об'єктивно оцінювати інформацію.

Мета статті: проаналізувати розвиток медіаосвіти вчителя в умовах неформальної освіти.

Реалізація мети забезпечується застосуванням **методів дослідження:** ознайомлення, аналіз і синтез навчальних програм із медіаосвіти з метою вивчення питання розвитку медіакомпетентності вчителя в неформальній освіті.

Викладення основного матеріалу. Нині медіаресурси є складником глобального медіасередовища, у якому вчителі мають орієнтуватися, розвиватися, адже професійна педагогічна діяльність вимагає від фахівців розвинених навичок спілкування та високого рівня комунікативної, медіаосвітньої та інших компетентностей, що є вагомим чинником розвитку професійності, педагогічної майстерності. Використання потенціалу неформальної медіаосвіти має вагомий потенційні можливості, дозволяє максимально реалізовувати принципи відкритості, зв'язку теорії і практики, інноваційності тощо. Адже в умовах інформаційного суспільства постає нагальна потреба у професійному зростанні педагога, здатного доцільно, на засадах об'єктивності, науковості обробляти інформацію з відкритого інформаційного простору, оцінювати її правдивість, застосовувати в освітній практиці. Учителю має володіти здатністю інтерпретувати чужі медіатексти фахового спрямування і створювати власні медіатексти, відповідати сучасним трендам у використанні медіаосвітніх інструментів організації освітнього процесу.

Власне розвиток цифрової, медіаосвітньої, інноваційної, комунікативної та інших компетентностей педагога значною мірою залежить від використання потенціалу неформальної медіаосвіти, що реалізується шляхом участі у проходженні сертифікованих програм, тренінгів, короткострокових курсів, відвідуванні майстер-класів, вебінарів тощо.

Узагальнимо цінні практики неформальної медіаосвіти педагогів в Україні за часів незалежності, що свідчить про спрямованість менеджерів закладів освіти, громадських організацій на розвиток професійності вчителів, опанування інноваційними ресурсами для вдосконалення викладацької майстерності, методичної, проєктувальної та інших компетентностей для якісного викладання фахових дисциплін у закладах загальної середньої освіти.

Вагомий досвід неформальної освіти педагогів має Академія української преси, яка у партнерстві із закладами вищої освіти, науковими інституціями у 2000-х рр. спрямувала аналітичну, просвітницьку діяльність на укладання програм короткотермінових неформальних курсів, модулів. Так, було укладено і практично зреалізовано програму неформального курсу «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для педагогічних і науково-педагогічних працівників (розробники: К. Левківський, В. Іванов, В. Даниленко, В. Мележик, О. Волошенко, В. Мороз, Л. Кульчинська, Г. Почепцов), ухвалена секцією післядипломної педагогічної освіти Науково-методичної комісії галузі знань «Педагогічна освіта» Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (2011) [15].

Метою вивчення неформального курсу стало формування у педагогічних і науково-педагогічних працівників певних знань і вмінь з основ медіаосвіти, медіапедагогіки та аудіовізуальної грамотності щодо вирішення сучасних медіапедагогічних проблем, розуміння ролі та значення медійного світу в професійному та особистісному ставленні людини. Мета курсу була конкретизована у завданнях, як-от: вироблення навичок розпізнавання маніпулятивної медіаінформації; формування практичних навичок використання загальноосвітніх медіапродуктів у професійній діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників, формування в учнівської та студентської молоді полікультурної карти світу; визначення сутності медіакомпетентності; розкриття дидактичних, психолого-педагогічних і методичних аспектів застосування медіа в навчанні та вихованні; вивчення впливу різних медіазасобів на навчання і виховання молоді, можливих наслідків їх негативного впливу. Відзначимо, що це була одна з перших програм, яка була рекомендована МОН України для впровадження у підготовку вчителів різного фаху у закладах вищої освіти у цілісний курс і як окремі змістові модулі у контексті реалізації основних положень Концепції розвитку медіаосвіти в Україні (2010).

У 2012 р. тренери Академії української преси уклали до відповідного курсу посібник для педагогічних працівників, що підпорядковувалося реалізації положень означеної концепції, а також стратегічним орієнтирам, визначеним МОН України, НАПН України: створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл; сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів; напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для підлітків;

упровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання, активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування; розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної і психологічної освіти; активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень із проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів; організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, зокрема для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячих і молодіжних фестивалів, конкурсів, проєктів місцевого і всеукраїнського рівнів для сприяння розвитку медіакультури й підтримки системи медіаосвіти; налагодження повноцінного суспільного діалогу для оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм [10].

Змістовий контент навчального видання для вчителя було спрямовано на опанування терміносистеми медіаосвіти, медіапростору, окреслення сутності категорій медіаосвітнього середовища, зокрема щодо поняття професійної і масової медіакомунікації, правових основ функціонування медіа в суспільстві, авторських і суміжних прав у медіапросторі, професійних стандартів у медіа та маніпулювання при їх порушенні, характеристики видів медіа, окреслення тенденцій у сучасному медіапросторі, впливу медіа на особистість тощо. На основі розробленої програми і навчально-методичного супроводу тренери Академії української преси організовували перші професійні тренінги для викладачів закладів вищої освіти, педагогічних коледжів, учителів-практиків, майбутніх педагогів. Нині діяльність цієї організації спрямована на вирішення практико-орієнтованих проблем розвитку медіакомпетентності, цифрової і медіаосвітньої грамотності у системі неперервної педагогічної освіти, активізацію неформальної освіти вчителів з урахуванням сучасних викликів.

Викладачі Академії української преси під час організацій тренінгової роботи, майстер-класів апробовують практичні кейси у контексті неформальної медіаосвіти вчителів. Проблематика таких заходів охоплює проблеми історії й теорії медіа, розвитку цифрової нерівності, свободи засобів масової інформації, медіабезпеки та інтернет-грамотності, виховання культури користувача Інтернету, безпеки комунікації в інтернет-середовищі. Практичні кейси під час проходження тренінгів, практикумів педагогами включають роботу щодо аналізу медіатекстів, форматів телешоу,

реклами, мультфільмів, створення анімацій, медіакнижок, інтерпретації медіатекстів у кіномистецтві, опанування специфіки проведення інтегрованих уроків на основі використання медіаресурсів тощо [14]. Застосування практики орієнтованого підходу до неформальної медіаосвіти вчителів є важливою особливістю у професійному розвитку цих фахівців, адже відповідає сучасним трендам удосконалення медіаосвітньої, цифрової та інших компетентностей. Адже вчитель у власній професійній діяльності має навчати учнів медіаграмотності, безпечно використовувати медіаресурси, комунікувати в інтернет-просторі. Саме тому потенціал неформальної медіаосвіти вчитель повинен використовувати у професійному розвитку і саморозвитку.

Нині актуалізовано питання критичного мислення вчителів, оцінювання медіатекстів в умовах війни, безпечного застосування можливостей ШІ в освітньому процесі. У сфері неформальної медіаосвіти вчителів актуалізувалося питання потреби навчити вчителів критично ставитися до відповідних медіаресурсів і вчити учнів об'єктивно оцінювати інформацію. Саме тому у віртуальному просторі освітянам пропонуються тренінги для вивчення можливостей ШІ, для ідентифікації фейків у медіасередовищі. Так, тренери Академії української преси (О. Довженко, А. Єгорова, Т. Іванова, В. Міський, В.Потапова, А.Юричко) розробили тренінг із медіаграмотності та критичного мислення на прикладах штучного інтелекту, який спрямований на розвиток здатності педагогів опиратися сучасним викликам. Серед таких викликів автори відзначають проблеми: медіакомунікації в еру постжурналістики та постправди, навали фейків і дипфейків, розгнущана ворожа пропаганда та психологічні війни з боку Росії під час широкомасштабного вторгнення в нашу країну. Основними завданнями тренінгу є: як зберегти критичне мислення, тоді коли нібито найдостовірніші ознаки інформації, такі як фото, відео, статистичні дані, твердження кількох свідків, – насправді фейки; чи є якісь форми та технології вивчення штучного інтелекту для розвитку критичного мислення; як продовжувати розвивати свої навички медіаграмотності та гігієнічного споживання інформації і чи існує якась методика розвитку якостей медіаграмотності у взаємодії зі штучним інтелектом тощо [9].

Подібні ініціативи в організації неформальної медіаосвіти є важливим чинником формування медіаграмотного громадянського суспільства, бо саме вчителі, які наділені високим рівнем медіаосвітньої, інформаційної компетентностями, здатні впливати на формування відповідної якості у своїх учнів.

Вагомим ресурсом неформального навчання медіаграмотності, формування суголосних якостей педагога наділені створені онлайн-платформи, де пропонуються короткострокові курси підвищення кваліфікації, стажування, різні інтерактивні форми неформальної освіти. Так, національна освітня платформа «Всеосвіта» реалізовує важливу місію – пропонує тренінги, вебінари, короткострокові курси тощо, що складають важливий ресурс неформальної освіти різних категорій громадян, насамперед учителів.

Вагомим ресурсом платформи є освітня пропозиція

розвитку медіаграмотності, цифрової компетентності для педагогів різного фаху. Серед запропонованих тренінгів, майстер-класів на особливу увагу заслуговує курс «Медіаграмотність педагогічних працівників закладів освіти: проблеми набуття та підходи до вдосконалення» (автор – О. Клокар, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти). Метою онлайн-курсу є формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей умінь, визначених частиною першою статті 12 Закону України «Про освіту»; використання інформаційно-комунікативних і цифрових технологій в освітньому процесі, інформаційну та кібернетичну безпеку, вдосконалити загальні та фахові компетентності педагогічних працівників щодо їхньої медіаграмотності та критичного мислення, формування навичок критичного аналізу та ефективного використання різноманітних інформаційних джерел в освітній діяльності. Змістовий контент неформального курсу включає проблеми, як-от: сутність медіакомпетентності; освоєння навичок розпізнавання фейкової медіаінформації; вміння аналізувати і критично сприймати медіаконтент; розвиток навичок самостійного, критичного мислення, системного педагогічного аналізу; відпрацювання практичних умінь використання суспільних освітніх медіаресурсів у фаховій діяльності викладачів закладів загальної середньої освіти; вдосконалення фахових компетентностей у контексті готовності до імплементації нетипових технологій у галузі загальної середньої освіти, створення базового інформаційного ресурсу (інтерактивність, комунікативність, мультимедійність, індивідуалізація тощо); дослідження впливу окремого медіаконтенту на освітній процес, подолання негативних наслідків цього процесу; відображення сутності дидактичних, психолого-педагогічних і методичних аспектів використання медіа в освітньому процесі тощо [7].

Важливо відзначити, що через платформу «Всеосвіта» саме вчителі-практики організовують стажування, проходження онлайн-курсів, що свідчить про можливість гнучкості навчання в умовах неформальної освіти, врахування індивідуальної освітньої траєкторії кожного педагога. Учителі розробляють програми, опираючись на власний професійний досвід і враховуючи виклики у здійсненні якісних змін у сфері базової середньої і профільної старшої школи, необхідність відповідати запитам учнівської молоді, що зорієнтовані переважно на візуальне сприйняття інформації, яких потрібно навчати безпеці у медіапросторі.

Так, на платформі «Всеосвіта» наявний онлайн-курс «Медіаграмотність як складова інформаційно-цифрової компетентності педагога» (розробник — С. Чернишова, вчитель Баранівського ліцею №1 Житомирської області), створений із метою надати учасникам вебінара теоретичні та практичні знання з впровадження медіаграмотності в освітній процес; ознайомити з практиками та інструментами для розвитку навичок інформаційної та медійної грамотності у здобувачів освіти; використання інформаційно-комунікативних і цифрових технологій в освітньому

процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку. Зміст курсу сфокусований на проблемах інформаційної гігієни освітян; медіаграмотності у початкових класах: практики та інструменти; медіаграмотності для учнів середніх і старших класів; медіаграмотності за межами школи; проблем і перспектив впровадження інфомедійної грамотності в освітній процес [20].

Інший онлайн-тренінг на платформі «Всеосвіта» «Розвиток критичного мислення та медіаграмотності» (розробник – Д. Білинець, учителька Монастирського закладу загальної середньої освіти) підтверджує, що неформальна медіаосвіта має спрямовуватися на розвиток критичного сприйняття медіатекстів, формування мотивованості вчителів, керівників шкіл, шкільних управлінців розвивати нові медіаосвітні компетентності та застосовувати набуті знання до освітнього процесу, навчити педагогів створювати медіапродукти разом з учнями та розробляти заняття по медіаграмотності; закріпити вміння використовувати практичні приклади для виявлення та аналізу різних медіаресурсів, а також для розроблення підходів до навчання для вирішення проблем цифрового громадянства; розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей [2].

Н. Білик також акцентує увагу на розвитку медіаграмотності керівника закладу загальної середньої освіти, що є нагальною потребою часу, вимогою сьогодення. Поділяючи думки вчених стосовно медіаосвіти та медіаграмотності, вона вважає за потрібне розробляти та впроваджувати систему спеціальних навчань, семінарів, тренінгів, майстер-класів медіаосвітньої тематики, які б сприяли підвищенню медіаграмотності керівників закладів освіти, особливо в сучасних непростих інформаційних умовах [1].

В умовах військового стану особливого значення набуває проблема інформаційної гігієни, безпечної поведінки в інфомедійному просторі. На платформі «Всеосвіта» наявний онлайн-курс, спрямований на розвиток медіаграмотності, медіакультури, інформаційної гігієни, цифрової грамотності «Інфомедійна грамотність як важливий чинник формування національної стійкості у протистоянні загрозам інформаційної війни» (розробники – І. Губеладзе, М. Запороженко, В. Філоненко). Зміст курсу покликаний дати слушні поради як виживати в інформаційній війні, що робити, щоб зберегти холодний розум перед атакою медіа, розпізнати дезінформацію, фейки, діпфейки; пояснити як критично аналізувати інформацію, отриману з телебачення, сайтів, ютуб-каналів, соціальних мереж, месенджерів тощо; показати як перевірити справжність акаунтів і розпізнавати ботів, перевірити справжність фото та відео; поради як дотримуватися цифрової безпеки, захистити власні гаджети та важливі сервіси; як тримати інформаційний фронт та блокувати сторінки пропагандистів [6].

Контент платформи «Всеосвіта» враховує індивідуальні запити педагогів і спрямований на розвиток важливих професійних якостей педагога, зокрема й удосконалення медіаосвітньої, цифрової, інформаційної компетентностей,

шляхом створення онлайн-ресурсів для неформальної медіаосвіти.

Важливим сучасним ресурсом, створеним цілеспрямовано для розвитку медіаосвітньої компетентності різних фахівців, громадян, дорослих і молоді, є програма IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». Це комплексна програма, спрямована на розвиток і зміцнення навичок критичного мислення та інформаційної гігієни задля посилення стійкості до дезінформації, маніпуляцій і пропаганди. Програма виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Академією української преси з 2015 р. За час реалізації програми до різних проєктів було залучено понад 20000 освітян, державних службовців, журналістів і лідерів громад, 1558 шкіл, 3612 учителів та 864 директори, а також понад 84000 учнів та учениць. Унікальний досвід і методологія програми були поширені у 20 країнах світу [17].

Ресурсні напрацювання у межах реалізації проєкту покликані розвивати медіакомпетентність різних категорій громадян, медійну грамотність учителів і учнів, навчати протидіяти медійним маніпуляціям, інтерпретувати медіатексти тощо. Саме для вчительства запропоновано понад 300 уроків і 400 практикумів. За даними МОН України, завдяки програмі було впроваджено медіа- та інформаційну грамотність у чинні навчальні програми з п'яти шкільних предметів для учнів/-ениць 8–10 класів (з української мови та літератури, мистецтва, історії України та всесвітньої історії). Навчально-методичні матеріали з мистецтва (9 клас), української мови (8–9 класи), української літератури (8–9 класи) отримали гриф Міністерства освіти і науки України. Навчально-методичні матеріали для вчителів «Інфомедійна грамотність на уроках української мови» для 8–9 класів та «Інфомедійна грамотність на уроках мистецтва» для 9 класу розміщені на платформі «Всеукраїнська школа онлайн» [там само].

Закцентуємо увагу на тому, що в умовах війни Росії проти України проєкт IREX скоригував місію – навчити громадськість реагувати на російську пропаганду, навчити вчителів володіти стратегіями навчання на основі об'єктивної інтерпретації медіатекстів, опанувати нові виклики сучасної реальності в умовах дезінформації та фейковості.

Вивчення інтернет-ресурсів дозволило узагальнити такі функції проєкту в Україні й у світі, насамперед у контексті медіаосвіти вчителів:

- інтеграція медіа та інформаційної грамотності до навчальних програм закладів загальної середньої освіти та програм підготовки вчителів;
- озброєння студентів і викладачів навичками критичного мислення;
- протидія маніпулятивній інформації та сприяння стійкості серед українців через вторгнення Росії та триваючу війну;

– комплексна підготовка вчителів, розроблення інноваційних навчальних програм, ресурсів для підтримки вчителів, щоб надати учням змогу стати поінформованими та критичними споживачами інформації;

– формування медіа, інформаційної, візуальної та цифрової грамотності, що дозволяє людям розпізнавати емоції, упередження, стереотипи, мову ненависті та дискримінацію в ЗМІ та повсякденному спілкуванні;

– інтеграція навичок медіаграмотності в навчальні програми, розроблення навчальних посібників і навчальних матеріалів для інтеграції в існуючі предмети середньої школи для учнів 8–10 класів, а також міжпредметні матеріали для класних кімнат і батьківських зборів;

– розроблення комплексного онлайн-курсу для вчителів щодо інтеграції медіаграмотності в різні шкільні предмети;

– надання вичерпних інструкцій для вчителів щодо сприяння психологічній стійкості та благополуччя через здорове споживання медіа під час війни, розроблення посібника і супровідного тренінгу для формування стратегій для вирішення впливу споживання медіа, запобігання пов'язаним із медіа травми та впроваджувати в класі підходи з урахуванням травми;

– розвиток навичок споживання важливої інформації за допомогою великого відкритого онлайн-курсу IREX Very Verified [21];

– створення мережі амбасадорів проєкту для визнання та розширення можливостей найактивніших викладачів, перетворення їх на прихильників проєктної діяльності для сприяння підходу, орієнтованому на громаду, до просування медіаграмотності;

– проведення навчальних заходів для українських освітян, щоб підвищити їхній потенціал медіаграмотності та побудувати стійку мережу вчителів;

– посилення партнерства з державними установами, зокрема Міністерством освіти і науки, Міністерством культури та інформаційної політики та місцевими департаментами освіти для забезпечення довгострокового впливу проєкту;

– вивчення досвіду провідних країн у розвитку медіаграмотності, зокрема залучення українських урядовців та освітян до Фінляндії для програми професійного обміну IREX [16].

Відзначимо, що проєкт спрямований на створення мережі закладів, які є провайдерами медіаосвіти і медіаграмотності в Україні. Так, долучені до цієї всеукраїнської ініціативи майже 2500 закладів загальної середньої освіти, підготовлено майже 5500 учителів, які спрямовані на реалізацію стратегії інформаційної, цифрової, медіаосвітньої грамотності у регіонах.

Констатуємо, що у межах реалізації проєкту IREX розроблено онлайн-курс з медіаграмотності VeryVerified, розташований на платформі онлайн-освіти EdEra. контент якого перекладено трьома мовами (українською, російською, англійською). Його метою є формування навичок критичного мислення з метою протистояння інформаційній пропаганді, фейкам, дезінформації. Змістові модулі охоплюють теоретичні і практико-орієнтовані питання, як-от: медіапростір (сучасні

інформаційна екосистема, цифровий добробут і його підтримка, факти і судження тощо); традиційні медіа (хто є власником медіа, редакційна політика, приватні, державні медіа і суспільне мовлення, свобода преси і цензура тощо); соціальні медіа («надійність» соціальних мереж, інформаційні «бульбашки», якісний і шкідливий медіаконтент тощо); дезінформація і пропаганда (інформаційне безладдя, відмінність між дезінформацією і пропагандою, як працює російська дезінформація під час російсько-української війни; механізми захисту від дезінформації тощо); маніпуляції (уважність до фактів; маніпуляції на фото й у відео, віртуальні «шкідники» (бот і троль), перевірка повідомлень від друзів тощо); захист від маніпуляцій, дезінформації і пропаганди) [20]. Схарактеризований онлайн-курс адресований насамперед учителям, які мають стати агентами зміни масової медіасвідомості, реалізовувати управлінські рішення у формування критичного мислення учнів, колег, представників певної громади.

Важливо відзначити, що у межах реалізації проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» на регіональному рівні втілюються проєктні ініціативи щодо організації неформальної медіаосвіти вчителів, викладачів. Зокрема цінним є досвід наукового супроводу діяльності Ресурсного центру професійного розвитку вчителів української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Так, викладачі університету ініціювали проєкт «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус», що реалізується у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси за підтримки посольств Великої Британії та США. Упродовж 2020–2022 рр. у межах грантових проєктів програми IREX Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус» СумДПУ імені А. С. Макаренка [8]. На переконання О. Семеног, означені програмні продукти в умовах інформаційної війни набувають усе більшого поширення у навчально-педагогічній та освітній сферах і сприяють формуванню м'яких навичок (soft skills) роботи з медіатекстом, що є невід'ємним складником медіакультури сучасного вчителя [18].

Важливим складником сучасної неформальної освіти вчителів стало розроблення онлайн-курсів, тренінгів із проблем медіапсихології. Нині в умовах війни актуалізується проблема формування здатності вчителів до здійснення змін у медіасвідомості представників громад. Так, на переконання Л. Найдьонові, нині медіаосвіта є напрямом розвитку здатності громад до здорової взаємодії із системою медіа і глобальним інформаційним простором, тенденцією, яка значно посилюється протягом останніх десятиліть. Зміна системи медіа потребує зміни медіаспоживача, а розвиток демократії неможливий без вимогливого медіакористувача. Територіальна громада є колективним саморегульованим суб'єктом – замовником якісного забезпечення інформаційних потреб усіх мешканців. Обираючи провайдера цифрових мереж, інвестуючи в розвиток місцевої преси, телебачення, підтримуючи офіційні сайти і канали громади в різноманітних соціальних мережах, лідери громади забезпечують якісне інформування з важливих для життя

громади питань. Водночас комунікація через систему медіа в сучасному світі не може бути односторонньою, оскільки це дієвий чинник протистояння розвитку в країні тоталітаризму з його експлуатацією людей заради створеної системою пропаганди суперідеї. Вимагати якості медіа допомагає медіаграмотність – розуміння того, як функціонує система медіа, як вона впливає на стан користувачів, які несе ризики і як можна використати інформаційний простір як спільне благо [12].

Глибоко переконана, що саме медіакомпетентний учитель має виконувати соціокультурну місію формування медіаграмотності учнів, різних категорій дорослих на рівні громади, враховуючи виклики дезінформації в умовах війни Росії проти України. З урахуванням такої тенденції науковці Інституту соціальної і політичної психології НАПН України ініційовано розроблення програм неформального навчання, проведення тренінгів для вчителів, спрямованих на опанування особливостей медіапсихології у сучасному соціокультурному, ідеологічному дискурсі. Так, важливою особливістю розвитку медіакомпетентності сучасного вчителя є гармонізація формальної й неформальної освіти. Саме тому науковці уклали програми підвищення кваліфікації вчителів, працівників психологічної служби в системі освіти, соціальних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти й розробили тренінги з проблем медіапсихології та кіберпсихології, медіаосвіти та медіакультури. На переконання Л. Найдьонові, програми спрямовані на формування загальних і фахових компетентностей у сфері діагностики та аналізу соціально-психологічних проблем, пов'язаних із викликами інфомедії та умовами воєнного стану з використанням медіапсихологічних інновацій; допомоги особистості в закладі освіти будь-якого типу з метою створення здоров'язбережувального середовища і підвищення якості освіти в Україні; формування готовності організовувати освітній процес з урахуванням викликів інформаційного суспільства воєнного і повоєнного часів [13].

Науковці у співпраці з МАН України розробили програму з медіапсихології, що сфокусована на питаннях формування медіакультури учнів у медіапсихологічному аспекті, у процесі пізнавальної, медіадослідницької, науково-практичної діяльності, оволодіння знаннями щодо засобів масової комунікації та людини у світі медіареальності у медіапсихологічному вимірі; розвиток здатностей до конструктивного критичного опрацювання медіатекстів; набуття практичних умінь самоорганізації, формування свідомого, цілеспрямованого споживання, здобуття навичок науково-пошукової роботи [11].

Висновки з даного дослідження. У контексті використання потенціалу неформальної медіаосвіти дослідники, педагоги приділяють значну увагу формуванню критичного ставлення педагогів до психотравм в умовах війни. Саме тому науковцями, освітянами ініційовано практикуми з проблем медіаарттерапії, що покликані навчити застосовувати потенціал медіаарттерапії в роботі з дітьми та підлітками, медіапсихологічним способам відкриття ресурсів для подолання медіатравматизації,

пошуку варіантів спільної побудови життєдіяльності громади [3; 4].

Схарактеризовані цінні практики організації неформальної медіаосвіти вчителів в Україні свідчать про спрямованість науковців, педагогів на реалізацію дієвого алгоритму інтеріоризації здобутих під час неформального навчання умінь, компетентностей у процесі викладацької, педагогічної діяльності. Адже використання потенціалу неформальної медіаосвіти вчителів і необхідність медіаосвітньої практики для України є очевидною. На думку, М. Герасименко, перманентне ускладнення медіапростору призводить до виникнення нового медіаландшафту, нового медіапорядку й змінює медіакультуру загалом. Сприяючи створенню особливого інформаційного простору, численні масмедіа істотно впливають на процес формування соціальних, моральних, художніх, естетичних цінностей та

інтересів народу; стають важливим фактором впливу на його свідомість та світоглядні позиції [5].

Неформальне навчання педагогів щодо здійснення медіаосвітньої діяльності різноманітне за змістом, формами, засобами і методами навчання, проте не є системним, що не дозволяє комплексно розв'язувати проблему формування медіакомпетентності. Існують суперечності між завданнями, які постають перед сучасним педагогом і рівнем його готовності до реалізації цих завдань.

Перспективи подальших розвідок з окресленої проблеми щодо розвитку медіакомпетентного педагога полягатимуть із урахуванням необхідності тісної співпраці науковців, медіафахівців, психологів, методистів, а також використання потенціалу формальної, неформальної та інформальної медіаосвіти.

Список використаних джерел

- Білик Н. І. Від медіаграмотності до медіакультури керівника закладу загальної середньої освіти: управлінський аспект у реаліях сьогодення. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*. 2023. № 16 (31). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/587>
- Білинець Д. Програма «Розвиток критичного мислення та медіаграмотності». URL: <https://vseosvita.ua/course/rozvytok-krytychnoho-myslennia-ta-mediahramotnosti-288.html>
- Вознесенська О. Л. Медіа-арттерапія як засіб подолання наслідків і профілактики психотравми : практич. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ : ФОП Назаренко Т.В., 2020. 124 с.
- Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практич. посіб. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : Золоті ворота, 2016. 198 с.
- Герасимович М. Медіаосвіта в Україні як чинник на шляху становлення інформаційного суспільства. *Портал медіаосвіти і медіаграмотності*. Академія української преси. 2020. URL: <https://medialiteracy.org.ua/mediaosvita-v-ukrayini-yak-chynnyk-na-shlyahu-stanovlennya-informatsijnogo-suspilstva/>
- Губеладзе І., Запороженко М., Філоненко В. Інфомедійна грамотність як важливий чинник формування національної стійкості у протистоянні загрозам інформаційної війни. 2023. URL: <https://vseosvita.ua/seminar/15>
- Клокер О. Програма «Медіаграмотність педагогічних працівників закладів освіти: проблеми набуття та підходи до вдосконалення». 2021. URL: <https://vseosvita.ua/user/id977691/course>
- Медіавчительський кампус. Ресурсний центр професійного розвитку вчителів української мови і літератури. <https://rctpd.sspu.edu.ua/resursnyi-tsentr/media-vchytelskyi-kampus>
- Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив : навч. посіб. / за заг. ред.: О. Волошенюк, В. Іванова. Київ : Академія української преси : Центр вільної преси, 2023. 68 с.
- Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упоряд.: В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>
- Навчальна програма «Медіапсихологія» Київської Малої академії наук учнівської молоді / уклад. Н. І. Череповська. URL: <https://mediaosvita.org.ua/book/navchalna-programa-mediapsyholohiya/>
- Найдьонova Л. А. Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни : метод. реком. / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 68 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/naydonovaRek2023.pdf>
- Найдьонova Л. А., Умеренкова Н. Ф., Вознесенська О. Л., Чаплінська Ю. С., Дятел Н. Л. *Наскрізна медіаосвіта в умовах війни : зб. навч. програм*. Київ : НАПН України : Ін-т соц. та політ. психології, 2022. 432 с.
- Практична медіаосвіта: авторські уроки : збірка / за ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк. Київ : Академія української преси : Центр вільної преси, 2013. 447 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Avtorski_yroku.pdf
- Програма «Медіаосвіта (медіаграмотність) для педагогічних і науково-педагогічних працівників. Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти : Академія української преси, 2011. 97 с. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/programm.pdf>
- Проект L2D-Ed. Навчіться розрізняти в освіті. URL: <https://www.irex.org/project/learn-discern-education-l2d-ed-strengthening-resilience-information-manipulation#component-id-791>
- Програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». 2025. URL: <https://surl.luhngkraz>
- Семенов О. М., Вовк М. П. Педагогічне партнерство в умовах воєнних реалій: Досвід взаємодії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України і Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4214>
- Цюгла О. Медіаграмотність освітан – потреба сучасного суспільства. 2020. URL: <https://medialiteracy.org.ua/mediagramotnist-osvityan-potreba-suchasnogo-suspilstva/>
- Чернишова С. В. Медіаграмотність як складова інформаційно-цифрової компетентності педагога. 2021. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/mediagramotnist-iak-skladova-informatsiino-tyfrovoi-kompetentnosti-pedahoha-46234.html>
- Very Verified 2.0: онлайн-курс із медіаграмотності. URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6177>

References

- Bilyk, N. (2023). Vid mediahramotnosti do mediakultury kerivnyka zakladu zahalnoi serednoi osvity: upravlinskyi aspekt u realiiakh sohodennia [From media literacy to media culture of the head of a general secondary education institution: a managerial aspect in today's realities]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedahohika* [Adaptive management: theory and practice. Pedagogy], 16 (31). Retrieved from <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/587> [in Ukrainian].
- Bilynets, D. *Prohrama «Rozvytok krytychnoho myslennia ta mediahramotnosti»* [Program "Development of Critical Thinking and Media Literacy"]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/course/rozvytok-krytychnoho-myslennia-ta-mediahramotnosti-288.html> [in Ukrainian].
- Voznesenska, O. L. (2020). *Media-artterapiia yak zasib podolannia naslidkiv i profilaktyky psykhotravy* [Media art therapy as a means of overcoming the consequences and preventing psychotrauma]: prakt. posib. Kyiv: FOP Nazarenko T.V. [in Ukrainian].
- Voznesenska, O. L. (2016). *Art-terapiia u podolanni psykhichnoi travmy* [Art therapy in overcoming mental trauma]: prakt. posib. Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].
- Herasymovych, M. (2020). *Mediaosvita v Ukraini yak chynnyk na shliakhu stanovlennia informatsiinoho suspilstva* [Media education in Ukraine as a factor on the path to the formation of an information society]. Portal mediaosvity i mediahramotnosti. Akademiia ukrainsoi presy. Retrieved from <https://>

- medialiteracy.org.ua/mediaosvita-v-ukrayini-yak-chynnyk-na-shlyahu-stanovlennya-informatsijnogo-suspilstva) [in Ukrainian].
6. Hubeladze, I., Zaporozhchenko, M., & Filonenko, V. (2023). *Infomediina hramotnist yak vazhlyvyi chynnyk formuvannia natsionalnoi stiikosti u protystoianni zahrozam informatsiinoi viiny* [Media literacy as an important factor in forming national resilience in confronting the threats of information warfare]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/seminar/15> [in Ukrainian].
7. Klokhar, O. (2021). *Prohrama «Mediahramotnist pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv osvity: problemy nabuttia ta pidkhody do vdoshkonalennia»* [Program "Media literacy of teaching staff of educational institutions: problems of acquisition and approaches to improvement"]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/user/id977691/course> [in Ukrainian].
8. *Mediavchytelskyi kampus* [Media Teacher Campus]. Resursnyi tsentr profesiinoho rozvytku vchyteliv ukrainskoi movy i literatury. Retrieved from <https://rctpd.spu.edu.ua/resursnyi-tsentr/media-vchytelskyi-kampus> [in Ukrainian].
9. Ivanov, V. F., & Volosheniuk, O. V. (Eds.). (2023). *Mediahramotnist pid chas viiny: teorii, metodyka, interaktyv* [Media literacy during war: theory, methodology, interactive]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy: Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].
10. Ivanov, V. F., & Volosheniuk, O. V. (Eds.). (2012). *Mediaosvita ta mediahramotnist* [Media education and media literacy]: pidruchnyk. Kyiv: Tsentr vilnoi presy. Retrieved from <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf> [in Ukrainian].
11. Cherepovska, N. I. (Comp.). *Navchalna prohrama «Mediapsykholohiia» Kyivskoi Maloi akademii nauk uchnivskoi molodi* [Curriculum "Media Psychology" of the Kyiv Small Academy of Sciences for Students]. Retrieved from <https://mediaosvita.org.ua/book/navchalna-prohrama-mediapsykholohiia/> [in Ukrainian].
12. Naidonova, L. A. (2023). *Rozvytok mediaosvity v terytorialnii hromadi: shliakhy podolannia psykholohichnykh naslidkiv viiny* [Development of media education in the territorial community: ways to overcome the psychological consequences of war]: metodychni rekomendatsii. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. Retrieved from <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/naydonovaRek2023.pdf> [in Ukrainian].
13. Naidonova, L. A., Umerenkova, N. F., Voznesenska, O. L., Chaplinska Yu. S., & Diatel, N. L. (2022). *Naskrizna mediaosvita v umovakh viiny* [Comprehensive media education in wartime]: zbir. navch. program. Kyiv: NAPN Ukrainy: In-t sots. ta polit. psykholohii [in Ukrainian].
14. Ivanov, V. F., & Volosheniuk, O. V. (Eds.). (2013). *Praktychna mediaosvita: avtorski uroky* [Practical media education: author's lessons]: zbirka. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy: Tsentr vilnoi presy. Retrieved from https://www.aup.com.ua/uploads/Avtorski_yroku.pdf [in Ukrainian].
15. *Prohrama «Mediaosvita (mediahramotnist) dlia pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv* [Program "Media Education (Media Literacy) for Pedagogical and Scientific-Pedagogical Workers"]. (2011). Kyiv: Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity: Akademiia ukrainskoi presy. Retrieved from <https://www.aup.com.ua/uploads/programm.pdf> [in Ukrainian].
16. *Proekt L2D-Ed. Navchitsia rozrizniaty v osviti* [L2D-Ed Project. Learn to differentiate in education]. Retrieved from <https://www.irex.org/project/learn-discern-education-l2d-ed-strengthening-resilience-information-manipulation#component-id-791> [in Ukrainian].
17. *Prohrama «Vyvchai ta rozrizniai: infomediina hramotnist»* [Program "Learn and Distinguish: Infomedia Literacy"]. (2025). Retrieved from <https://surl.lungrayz> [in Ukrainian].
18. Semenoh, O. M., & Vovk, M. P. (2022). *Pedahohichne partnerstvo v umovakh voienynykh realii: Dosvid vziaemodii Instytutu pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziana NAPN Ukrainy i Sums'koho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni A.S. Makarenka* [Pedagogical partnership in wartime realities: Experience of interaction between the Ivan Zyzun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine], 4 (2), 1-14. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4214> [in Ukrainian].
19. Tsohla, O. (2020). *Mediahramotnist osvitan – potreba suchasnoho suspilstva* [Media literacy of educators is a need of modern society]. Retrieved from <https://medialiteracy.org.ua/mediahramotnist-osvityan-potreba-suchasnogo-suspilstva/> [in Ukrainian].
20. Chernyshova, S. V. (2021). *Mediahramotnist yak skladova informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti pedahoha* [Media literacy as a component of a teacher's information and digital competence]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/blogs/mediahramotnist-ia-skladova-informatsiino-tsyfrovoi-kompetentnosti-pedahoha-46234.html> [in Ukrainian].
21. *Very Verified 2.0: onlain-kurs iz mediahramotnosti*. Retrieved from <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6177> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 16.07.2025